

TALABALARNI INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA IJODKORLIK QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI

Bobojonov Azamat Bekpo'latovich

Urganch davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20136222>

Annotatsiya: Mazkur maqolada talabalarni integrativ yondashuv asosida ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishning nazariy va amaliy mexanizmlari tahlil qilinadi. Integrativ ta'limning mohiyati, uning zamonaviy pedagogik jarayondagi o'rnini hamda kreativ fikrlashni shakllantirishdagi ahamiyati ilmiy asosda yoritiladi. Shuningdek, turli fanlararo integratsiya, innovatsion pedagogik texnologiyalar, muammoli vaziyatlar, loyihaviy faoliyat va refleksiv yondashuvlar orqali talabalarda ijodiy tafakkurni rivojlantirish yo'llari ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: integrativ yondashuv, ijodkorlik qobiliyati, kreativ fikrlash, metakognitiv kompetensiya, muammoli ta'lim, loyihaviy faoliyat, refleksiya.

Kirish.

Bugungi globallashtirish va raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri – bu nafaqat bilim berish, balki ijodiy fikrlaydigan, mustaqil qaror qabul qila oladigan, innovatsion g'oyalarni ilgari surishga qodir shaxsni shakllantirishdir. An'anaviy reproduktiv ta'lim modeli tobora o'z dolzarbligini yo'qotib borayotgan bir paytda, ta'lim jarayoniga yangicha yondashuvlar, xususan, integrativ yondashuvni joriy etish ehtiyoji keskin ortmoqda. Chunki zamonaviy jamiyat murakkab, ko'p qirrali muammolarni hal etishda turli bilimlar kesishmasida fikrlashni talab etadi.

Integrativ yondashuv – bu turli fanlar, bilimlar va faoliyat turlarini o'zaro uyg'unlashtirish orqali yaxlit bilim tizimini shakllantirishga qaratilgan pedagogik konsepsiyadir. Ushbu yondashuv talabalarda nafaqat bilimlarning chuqurlashuvini, balki ularning o'zaro bog'liqligini anglash, yangi vaziyatlarda qo'llash va kreativ yechimlar topish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, bugungi kunda talabalarning ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirish masalasi pedagogika fanining dolzarb yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

Ijodkorlik – bu faqatgina yangi g'oya yaratish emas, balki mavjud bilimlarni qayta talqin qilish, noodatiy fikrlash, muammolarga turlicha yondashish va samarali yechimlar ishlab chiqish jarayonidir. Shu bois, oliy ta'lim muassasalarida talabalarning kreativ fikrlashini rivojlantirish integrativ yondashuv asosida tashkil etilgan o'quv jarayonini talab etadi. Bu jarayonda fanlararo aloqadorlikni ta'minlash, muammoli vaziyatlarni yaratish, loyihaviy faoliyatni yo'lga qo'yish hamda refleksiv tahlilni qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy pedagogik amaliyot shuni ko'rsatadiki, integrativ yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni talabalarda mustaqil fikrlash, o'z bilimini tahlil qilish, yangicha g'oyalarni ishlab chiqish va ularni amaliyotga joriy etish kompetensiyalarini shakllantiradi. Bu esa o'z navbatida, ularning kasbiy tayyorgarligini oshirish bilan birga, raqobatbardosh kadrlar sifatida shakllanishiga zamin yaratadi. Talabalarni integrativ yondashuv asosida ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirish mexanizmlarini ilmiy asosda o'rganish, ularning samarali pedagogik yechimlarini ishlab chiqish bugungi kunning dolzarb ilmiy-amaliy masalalaridan biri hisoblanadi. Mazkur maqola aynan shu muammoni yoritishga qaratilgan bo'lib, unda integrativ yondashuvning nazariy asoslari, amaliy mexanizmlari hamda talabalarda kreativ kompetensiyalarni rivojlantirishdagi o'rnini keng tahlil etiladi.

Talabalarni integrativ yondashuv asosida ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogika fanida shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, konstruktivistik ta'lim nazariyasi hamda kreativ pedagogika g'oyalari bilan chambarchas bog'liqdir. Chunki bugungi oliy ta'lim jarayonida talaba tayyor bilimlarni passiv qabul qiluvchi subyekt sifatida emas, balki bilimlarni izlovchi, tahlil qiluvchi, qayta ishlovchi, yangi g'oyalar yaratuvchi faol shaxs sifatida qaralmoqda.

Integrativ yondashuvning nazariy mohiyati ta'lim mazmuni, metodlari, shakllari va vositalarini o'zaro uyg'unlashtirish orqali talabalarda yaxlit bilim, tizimli tafakkur va ijodiy faoliyat ko'nikmalarini shakllantirishdan iboratdir. "Integratsiya" tushunchasi pedagogik jarayonda alohida fanlar, mavzular, bilimlar va amaliy faoliyat turlarini bir-biri bilan uzviy bog'lash, ularni umumiy maqsad sari yo'naltirish ma'nosini anglatadi. Bunda talaba biror bilimni alohida, ajratilgan holatda emas, balki boshqa bilimlar, hayotiy vaziyatlar va kasbiy faoliyat bilan bog'liq tarzda o'zlashtiradi.

Ijodkorlik qobiliyati esa shaxsning yangilik yaratishga, mavjud muammolarga noodatiy yondashishga, mustaqil fikrlashga va original g'oyalar ishlab chiqishga bo'lgan ichki intellektual hamda motivatsion imkoniyatlari majmui sifatida talqin etiladi. Talabalarda ijodkorlikni rivojlantirish faqatgina san'at yoki adabiyot bilan bog'liq jarayon emas, balki barcha ta'lim yo'nalishlari uchun zarur bo'lgan universal kompetensiyadir. Chunki har qanday kasbiy faoliyatda yangicha qarash, muammoga ijodiy yondashish va samarali yechim topish muhim ahamiyatga ega.

Integrativ yondashuv asosida ijodkorlikni rivojlantirishning nazariy poydevori, avvalo, fanlararo aloqadorlik prinsipiga tayanadi. Fanlararo integratsiya talabalarga turli fanlardan olingan bilimlarni bir-biri bilan bog'lash, ularni umumlashtirish va yangi vaziyatlarda qo'llash imkonini beradi. Masalan, pedagogika, psixologiya, axborot texnologiyalari, san'at, falsafa va metodika fanlarining uyg'unligi talabalarda nafaqat nazariy bilim, balki kreativ fikrlash, kommunikativ faollik va loyihaviy yondashuvni ham rivojlantiradi. Mazkur yondashuvning yana bir muhim nazariy asosi konstruktivistik ta'lim g'oyasidir. Konstruktivizmga ko'ra, bilim tayyor holda berilmaydi, balki talabaning shaxsiy tajribasi, mustaqil izlanishi, muloqoti va faoliyati jarayonida shakllanadi. Integrativ yondashuv aynan shu jihati bilan ijodkorlikni rivojlantirishga xizmat qiladi: talaba turli manbalar, fanlar va amaliy vaziyatlar o'rtasida bog'liqlikni topadi, muammoni mustaqil tahlil qiladi hamda o'ziga xos yechim yaratadi.

Shuningdek, ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim nazariyasi alohida o'rin tutadi. Ushbu nazariyaga ko'ra, ta'lim jarayoni talabaning individual qiziqishlari, ehtiyojlari, intellektual imkoniyatlari va ijodiy salohiyatini inobatga olgan holda tashkil etilishi kerak. Integrativ yondashuv talabaning individual tajribasini fanlararo bilimlar bilan uyg'unlashtirib, uni mustaqil ijodiy faoliyatga yo'naltiradi. Natijada talaba ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi.

Kompetensiyaviy yondashuv ham ushbu mavzuning muhim nazariy tayanchlaridan biridir. Chunki integrativ ta'lim jarayonida talaba faqat bilim egallab qolmaydi, balki bu bilimlarni amaliyotda qo'llash, muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish, jamoada ishlash, axborotni tahlil qilish va yangi g'oyalar ishlab chiqish kompetensiyalarini ham shakllantiradi. Ijodkorlik qobiliyati aynan mana shu kompetensiyalar bilan uzviy bog'liq holda rivojlanadi.

Talabalarni integrativ yondashuv asosida ijodkorlikka yo'naltirishda muammoli ta'lim nazariyasi ham muhim ahamiyatga ega. Muammoli ta'lim talabaning oldiga tayyor javobi bo'lmagan savol yoki vaziyatni qo'yadi. Bunday vaziyatda talaba mavjud bilimlarini tahlil qiladi,

yangi axborot izlaydi, taxminlar ilgari suradi va mustaqil yechim topishga harakat qiladi. Bu jarayon ijodiy tafakkurning faollashishiga olib keladi. Integrativ yondashuv esa muammoni birgina fan doirasida emas, balki turli fanlar, hayotiy tajriba va kasbiy faoliyat nuqtai nazaridan ko'rib chiqishga imkon beradi.

Ijodkorlikni rivojlantirishda refleksiv yondashuv ham nazariy jihatdan muhimdir. Refleksiya talabani o'z faoliyatini tahlil qilishi, erishgan natijalarini baholashi, xatolarini anglab yetishi va keyingi faoliyat strategiyasini belgilashi bilan bog'liq jarayondir. Integrativ ta'lim sharoitida refleksiya talabani o'z bilimlari o'rtasidagi bog'liqlikni anglashiga, ijodiy yondashuv samaradorligini baholashiga va o'z ustida ishlash ehtiyojini shakllantirishiga yordam beradi.

Nazariy jihatdan qaralganda, integrativ yondashuv talabalarda ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishning bir nechta asosiy yo'nalishlarini qamrab oladi. Birinchidan, u bilimlarning yaxlitligini ta'minlaydi. Ikkinchidan, talabani mustaqil fikrlashini rag'batlantiradi. Uchinchidan, fanlararo bog'liqlik asosida yangi g'oyalar yaratishga sharoit yaratadi. To'rtinchidan, ta'lim jarayonini hayotiy va kasbiy vaziyatlar bilan bog'laydi. Beshinchidan, talabani o'z-o'zini rivojlantirish va o'z faoliyatiga tanqidiy baho berish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Integrativ yondashuv asosida ijodkorlikni rivojlantirish mexanizmlarini quyidagi nazariy komponentlar orqali izohlash mumkin: kognitiv, motivatsion, faoliyatga yo'naltirilgan, kommunikativ va refleksiv komponentlar. Kognitiv komponent talabani bilimlarni qabul qilish, tahlil qilish, umumlashtirish va yangi bilim hosil qilish qobiliyatini bildiradi. Motivatsion komponent ijodiy faoliyatga qiziqish, yangilik yaratishga intilish va o'z imkoniyatlariga ishonch bilan bog'liq. Faoliyatga yo'naltirilgan komponent esa loyihalar, mustaqil ishlar, muammoli topshiriqlar va amaliy mashg'ulotlar orqali ijodkorlikni rivojlantirishni nazarda tutadi. Kommunikativ komponent talabalarning o'z g'oyalarini ifodalash, jamoada ishlash, fikr almashish va hamkorlikda ijodiy yechimlar ishlab chiqish ko'nikmalarini shakllantiradi. Refleksiv komponent esa talabani o'z ijodiy faoliyatini baholashi, natijalarni tahlil qilishi va rivojlanish yo'nalishlarini aniqlashi bilan bog'liq. Ushbu komponentlarning o'zaro uyg'unligi integrativ yondashuvning samaradorligini ta'minlaydi. Shu bilan birga, integrativ yondashuvning nazariy asoslari pedagogik jarayonning ochiqligi, moslashuvchanligi va innovatsion xarakterga ega bo'lishini taqozo etadi. Ya'ni ta'lim jarayoni qat'iy, bir yoqlama va faqat nazariy bilim berishga yo'naltirilgan bo'lmasligi kerak. Aksincha, u talabani ijodiy izlanishi, mustaqil qaror qabul qilishi, eksperiment qilishi, xatolaridan xulosa chiqarishi va yangi natijalar yaratishi uchun imkoniyat beruvchi muhit sifatida tashkil etilishi lozim.

Zamonaviy oliy ta'lim tizimida talabalarni integrativ yondashuv asosida ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Globallashtirish, raqamlashtirish va innovatsion taraqqiyot sharoitida jamiyat nafaqat chuqur nazariy bilimga ega, balki kreativ fikrlay oladigan, muammolarga yangicha yondashadigan hamda mustaqil qaror qabul qila oladigan mutaxassislarni talab etmoqda. Shu sababli ta'lim jarayonini an'anaviy reproduktiv usullardan integrativ va kompetensiyaviy yondashuvlarga asoslangan tizimga yo'naltirish zarurati ortib bormoqda. Integrativ yondashuv talabalarda bilimlarning yaxlitligini ta'minlash, fanlararo bog'liqlikni shakllantirish hamda kreativ tafakkurni rivojlantirish uchun keng pedagogik imkoniyatlarni yaratadi. Mazkur yondashuv orqali talaba alohida bilimlarni emas, balki ularning o'zaro aloqadorligini anglaydi, turli vaziyatlarda bilimlarni qo'llashni o'rganadi va yangi g'oyalarni ishlab chiqish kompetensiyalariga ega bo'ladi.

Shuningdek, integrativ yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonida muammoli o'qitish, loyihaviy faoliyat, interfaol metodlar, reflektiv tahlil va innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish talabalarning ijodiy faolligini oshirishi aniqlandi. Bunday pedagogik muhit talabalarda mustaqil fikrlash, tashabbuskorlik, hamkorlikda ishlash, kommunikativ madaniyat va kreativ yechimlar ishlab chiqish ko'nikmalarining rivojlanishiga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari asosida aytish mumkinki, talabalarni integrativ yondashuv asosida ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirish quyidagi muhim pedagogik natijalarni ta'minlaydi:

- talabalarda kreativ va tanqidiy fikrlash ko'nikmalari shakllanadi;
- fanlararo bilimlarni integratsiyalash asosida muammolarni kompleks tahlil qilish imkoniyati yuzaga keladi;
- mustaqil ta'lim va tadqiqotchilik faoliyatiga motivatsiya kuchayadi;
- innovatsion g'oyalarni ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish kompetensiyalari rivojlanadi;
- kasbiy faoliyatga moslashuvchan va raqobatbardosh mutaxassis shaxsi shakllanadi.

Demak, integrativ yondashuv talabalar ijodkorligini rivojlantirishning samarali pedagogik mexanizmi sifatida nafaqat ta'lim sifatini oshirishga, balki bo'lajak mutaxassislarning intellektual va kasbiy salohiyatini yuksaltirishga ham xizmat qiladi. Shu bois oliy ta'lim tizimida integrativ ta'lim texnologiyalarini keng joriy etish, fanlararo hamkorlikni kuchaytirish hamda kreativ pedagogik muhitni shakllantirish dolzarb ilmiy-amaliy vazifalardan biri sifatida muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Кларин М. В. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках. – М.: Арена, 1994. – 222 с.
2. Толипов Ў. Қ., Усмонбоева М. Педагогик технологияларнинг татбиқий асослари. – Тошкент: Фан, 2006. – 260 б.
3. Ишмухамедов Р. Ж., Йўлдошев М. Таълим ва тарбияда инновацион педагогик технологиялар. – Тошкент: Nihol, 2013. – 279 б.
4. Муслимов Н. А. Касбий компетентлик ва инновацион таълим. – Тошкент: Фан, 2016. – 184 б.
5. Азизхўжаева Н. Н. Педагогик технология ва педагогик маҳорат. – Тошкент: Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси, 2006. – 160 б.
6. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar mohiyati va amaliyoti. – Toshkent: Moliya, 2003. – 172 b.